

SZINDBÁD FELTÁMADÁSAI

Egy keletkező kultusz stációi

A legelső Szindbád-történet 1911. január 17-én jelent meg a Világ hasábjain, mindjárt az újság első oldalán, az alatt a bizonyos vonal alatt, ahol a tárcák helye, egy magára valamit adó napilapban. Nemcsak a novellahős Szindbád volt irodalmi értelemben újszülött, a sajtótermék is az, mert előző évben, 1910. március 30-án hagyta el a nyomdát az első száma. Már kezdetben seregnyi elbeszélés és tárcsa jelent szerzőnk tollából ebben a radikális és szabadkőműves szellemiségű, hamar népszerűvé vált újságban.

Krúdy bevált szokása szerint alig pár nappal később, igaz, kibővítve, újra megjelentette az írást, természetesen más címmel, a Pesti Naplóban. Így azután az első Szindbád-novella tulajdonképpen nem is egy, hanem kettő. A tartalma is botrányos kissé. Ugyanis ez az a történet (Egy kis tánciskola), melyben élemedett korú vidéki úriemberek egy kétágú tűzoltólétrán mászatják át a tánciskola ifjú hölgyeit, miközben odalentről bámulnak fölfelé, a szoknyák alá.

Még mintegy kilencven Szindbád-novella követte az elsőt, ha ugyan a jellemző kettős közlések, címváltozatok és más bonyodalmak miatt egyáltalán pontosítani lehet az Ezeregyéjszaka hajósáról elkeresztelt önéletrajzi alakmás nyomtatott megjelenéseinek számát. Hol eltűnt, hol újra feltűnt a tízes-húszas évek változó igényű irodalmi piacán. Volt időszak, amikor tetszhalottnak látszott (például 1916 és 1924 között), de aztán feltámadt, és túlélte a szerzőjét. Krúdy halála után két nappal még megjelent (A szívalakú hölgy titka, Magyar Hírlap, 1933. május 14.), s nem is utoljára, mert került még elő a hagyatékából történet az elvarázsolt lelkű, életben eltévedt ezeregyéjszakai hajósról.

A filológiai hűséghez tartozik, hogy Szindbád más neveken, ha úgy tetszik álnevek alatt is, belopózott az irodalom kiskapuján. Itt vannak mindjárt az úgynevezett Achill-novellák (Józsefváros, Ősz utca, Bánat utca, Átjáróház, Egy regényes úr felsülése, Zerge utca), melyek 1919 és 1921 között adtak életjelet Krúdy ciklusok iránti hajlandóságáról. Egy évtizeddel később, 1929 táján keletkeztek az Ulrik-novellák (A magyar betegség, Kutyaharapást szőrivel..., Az alvás módozatai, A rák-leves, Alkonyati elbeszélés, Delikatesz, Hogyan kell

utazni, Az öreg Korányi professzor tanácsa, Mesemondó ház, A has ezeregyéjszakája). Ekkortájt más kikötőkben horgonyzott Szindbád, az életrajzi alakmást ez az Ulrik nevű úriember pótolta. Igaz, legalább ugyanakkora joggal nevezhetnénk el ezt a rejtett ciklust Csapó Gizelláról, mert ő is egyenrangú szereplő a törtérikben. Végül ott vannak az úgynevezett Szent Mihály történetek (Szent Mihály Bergengóciában, Nézd meg az anyját, vedd el a lányát, Hogyan vernek meg egy aszszonyt? Mindenki két ember lakik, Becsüljük meg a szegény embert..., Téli utazás Lök és Dob között, A koránkeelő ember története, Kis Dániel napja, Régmódi emberek, A vén számár születésnapja, A déli sör, vagy üdvözet Tisza Kálmánnak). Ez az utolsó ciklusa Krúdynak, 1932-33-ban költi őket, ideje azonban már nincsen arra, hogy esetleg kötetbe rendezve felajánlja valamelyik kiadónak.

Miként legkedvesebb hőse, aki hol eltűnt, hol feltűnt az irodalmi élet nemegyszer külső erők által befolyásolt kavalkádjában, ugyanúgy változott alkotója utóélete, ismertsége és elismertsége a halála után. Szindbád-Krúdyt többször elfelejtették, majd rácsodálkozva újból felfedezték. Elég csak belepillantani a Gedényi-féle bibliográfiába, hogy erről szakszerűen meggyőződjünk.

Halála évében még megjelent egy új könyve, voltképpen füzete, A Váci utcai szép napok (Révai kiadása a Nyíl regények sorozatában). Ezt már nem vehette kézbe: a sorozatkiadvány az évi 26. számaként, június 29-én látott napvilágot. Akkor már jó hat hete a Kerepesi temetőben aludta örök álmát. Ezután már csak utánnomás-kötetek (Az első Habsburg, Boldogult úrfikoromban, Tizenhat város tizenhat leánya) jöttek tőle, s aztán 1935-től 1941-ig semmi sem. Az utóbbi esztendőben is csak divatos Álmoskönyvét nyomják újra.

Érdekes módon a második világháború alatt élénkült meg az érdeklődés iránta. 1942-ben megjelent egy Szindbád-gyűjtemény a Franklinnál Szindbád ifjúsága és megtérése cím alatt, majd két év múlva egy másik az Új Idők kiadásában, Szindbád három könyve címen. Mindkét kötet borítóján az emblemikus jelkép, a postakocsi viszi valahová ismeretlen utasát. Sorjáznak más munkái is (pl. Ál-Petőfi, Három királyok), köztük egy kakukktojás, egy hamisított Krúdy-mű, A magyar Sasfók címen piacra dobott dokumentum-próza a Kossuth-fiúkról.

1945 után Szindbád megint eltűnik. Ekkor majdnem egy évtizedig tart a „száműzetése”. Az egyik

vészorkorszakban, a háború elvesztése felé haladó Magyarországon, a Trianonnal sújtott, majd a bécsi döntések után ideiglenesen újra megnagyobbodott ország széthullása felé sodródó hangulatban hirtelen kiadói és olvasói érdeklődés támadt munkái iránt. A rövid ideig tartó polgári demokratikus közjáték éveiben, 1945-48 között, majd a bolsevista Rákosi-országslás idején szinte teljes csönd övezte munkásságát. Imitt-amott napvilágot láttak ugyan kötetei, például megint az Álmoskönyv 1947-ben – hátha ki lehetne olvasni belőle a valósnál szebb jövőndőt. Összeállítások is születtek (Dudorászi, Egy pohár borovicska), de az értő befogadás szünetelt. Írtak ugyan róla, nem is kevesen, de inkább a legendákat idézték, régi borozásokat, kávéházi hangulatokat, a lebontott Tabán megkésztett romantikáját. Az ötvenes évek legeleje a hallgatás. 1952 a mélypont. Magyarországon egyetlen nyomtatott sor nem jelent meg – se tőle, se róla. Buenos Airesben, ott igen (Boldogult úrfikoromban), de a szülőhazájában nem.

Aztán persze újra – nem utoljára – felfedezték. 1954-ben tört meg a jég. Ahogy Nagy Imre kormányprogramja után már nem lehetett a politikai demokratizálás szellemét visszagyömöszölni a palackba, Krúdyt sem lehetett többé semmibe venni. Alapművei (Hét bagoly, A vörös postakocsi) jelentek meg ismét, válogatások készültek elbeszéléseinek kimeríthetetlen tárházából (Asszony a nagybögőben, Árnyékból szőtt vendég), kötetben még kiadatlan regényei (Valakit elvisz az ördög, Etel király kincse, Purgatórium) láttak nyomdafestéket.

1957 Szindbád feltámadásának esztendeje lett. Kozocsa Sándor, bibliográfus és gyűjtő rendezte saját alá két kötetben az ismert novellákat, melyeket huszonegy, addig csak lapokban olvasható darabbal bővített ki. Ez már egy újabb életműsorozat része volt: két kiadó, a Magvető és a Szépirodalmi osztottak az egyre-másra megjelenő könyveken. Az írásos recepció is megélné. Még csak a belső körhöz tartozó, javarészt nem irodalomtörténész szerzők (például Tersánszky Józsi Jenő, Krúdy Zsuzsa) kezdtek publikálni róla, ám a maga korában felmérhetetlen megtisztetésnek kellett számíton, hogy a pártlap, a Népszabadság 1958. január 5-i száma keresztretjvényének főszövege Szindbád gondolatai adták a megfejtést.

A hatvanas években azután egyre-másra jelentek meg életműsorozatának kötetei. A példányszámok méltóak voltak a magyar próza klasszikusához. Átlagosan tízezer darabot nyomtattak a sorozat köteteiből.

Legkevesebbet a Vallomás című önéletrajzi írásokat tartalmazó műből (4. 400), legtöbbit – ki lehet találni – az Álmoskönyvből (26. 300). A második, már tervszerűbben szerkesztett sorozatának hasonló adatairól nem tudunk beszámolni. A Szépirodalmi Kiadó 1976-ban, a széria indulásakor már az addigra bevett gyakorlatot követte, hogy nem adta meg a példányszámot. (Erről csak egy Illés Endre, a Szépirodalmi igazgatója által aláírt, 1986. januári keltezésű hivatalos levél alapján van adatunk. Eszerint a kiadó által 1983-ban piacra dobott újabb Álmoskönyv 173. 000 példányban lett kinyomtatva.)

De vajon olvasták-e az emberek Krúdy műveit?

Hihetjük, hogy igen.

A hatvanas évek közepén az ún. szekunder irodalom is gyarapodni kezdett. Halála 30. évfordulóján, 1963-ban minden korábnál méltóbban emlékeztek meg róla. Emlékkiállítás nyílt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épületében, és híre ment, hogy Tóbiás Áron terjedelmes dokumentum-összeállítást készített róla. Ez lett a következő évben megjelenő Krúdy világa kötet. A kinyomtatott ezeröttszáz példány gyorsan elfogyott, pár év múlva már antikvárium ritkaság vált belőle, később könyvaukciók slágerdarabja lett. Mai szemmel nézve jócskán elkél a forráskritika a kötetrel kapcsolatban, de akkor és ott feltétlenül úttörő vállalkozásként hatott. Az évtized végén Szabó Ede már dolgozott az első életrajzi portrén, Krúdy-monográfiája 1970-ben jelent meg a Szépirodalmi Kiadó Arcok és vallomások sorozatában. A befogadás-történet legnagyobb eseménye azonban a következő évben zajlott.

1971. november 25-én mutatták be Huszárk Zoltán Szindbádját. Amikor azon a csütörtöki napon egyszerre három fővárosi moziban kezdték vetíteni, még senki sem sejtette, hogy a premier újabb Krúdy-renezzánszot indít útjára. A filmváltozat elkerülte az irodalmi művek mozgóképi átdolgozásának megszokott csapdáit. Nem változat, nem is átdolgozás, hanem új-játeremtése Krúdy írói világának, a novellák hangulatának. Nem véletlen, hogy szokatlanul hosszú és elismerő kritikai visszhangja támadt; sokan elemezték a filmet, s vele együtt az író újra megelevenedő univerzumát.

A Szindbád hétköznapiaink részévé vált. A mozgókép hatalma tette ezt, amely például slágerré tett látszólag csak a vajtűfüleknek szóló zenedarabokat (Mahler V. szimfóniáját Visconti Halál Velencében adaptációja, vagy Mozart egyik zongoraversenyét Widerberg

Elvira Madigan című filmalkotása). Most egy irodalmi hőst változtatott életünk, mindennapjaink szereplőjévé, szimbolikus társává.

1976-ban a Szépirodalmi Kiadó útjára indította Krúdy második nagyobb életműsorozatát. Ez sem lett teljes, néhány kötet megjelenése elmaradt a nyolcvanas évek végének gazdasági pangása miatt. A megjelent húsz kötet azonban minden korábnál bővebben tallózott az író kimeríthetetlen novellisztikájában, regényei sorában, s publicisztikai munkái között. Barta András, a sorozat szerkesztője, a korábbi kiadások esetlegességeit kiszűrve a lehető leggondosabban járt el az egyes kötetek tartalmának meghatározásánál. (Kivéve talán a fiatalkori elbeszéléseket.)

Közben a címlapja szerint még 1978-ban, ám valójában 1979 nyarán, a centenáriumot ugyan lekésve, megjelent Gedényi Mihály elfelejtett író, sportdiplomata és szinkrontolmács gyűjtésében, a Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetek sorában Krúdy Gyula munkásságának minden addiginál teljesebb feltérképezése. Bár füzetnek nevezni ezt a vaskos, majdnem ötszáz oldalas kötetet lekicsinylő kifejezés. Gedényi rohamtempóban dolgozott – és úgyszólván egyedül. Segítségére csak a Krúdy szeretetével szintén megfertőzött felesége (Gaál Zsuzsanna) volt, valamint az író leánya, Krúdy Zsuzsa, aki még Aczél Györgyöt is megkereste a készülő kötet anyagi támogatása érdekében. Nem tisztünk itt a hatalmas vállalkozás minősítése. A „Gedényi” érdeme egyszerűen az, hogy létezik. Ma is ezt használjuk, ebből indulunk ki, s helyesbítjük téves közléseit, pótoljuk a hiányzó adatokat. Jegyezzük meg: ez a bibliográfia már réges-rég újabb, javított és bővített kiadásra szorulna.

Annál is inkább, mert Szindbád, a hajós megint új vizeken jelent meg. A könyvszakma gazdasági és ezzel szorosan összefüggő erkölcsi válsága a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján nem érezte különösebben hatását Krúdy Gyula munkáinak kiadásában. Nemcsak az Álmoskönyv folytonos újranyomásai jelentették a kapcsolatot az olvasókkal. Szép számmal hagyták el a nyomdát olyan kiadványok, melyek addig kiadatlan írásaiból tallóztak. A Kisvárosi bohémek című novella-gyűjtemény (Argumentum, 1993) több olyan elbeszélést közölt az 1902-1919 közötti évekből, melynek létezéséről a Gedényi-bibliográfia sem tudósított. Az Öreg szó az ifjakhoz (Aqua, 1995) két kötetben mutatta be Krúdy publicisztikájának azt az arculatát, melyet a szocializmus korában a kiadók igyekeztek

elpalástolni az olvasók elől. Az 1914 és 1933 közötti időszakból szemelgető cikk-antológia bemutatta a világháborúért rövid ideig lelkesedő publicistát, a kommunától még annak bukása előtt elforduló, kiábrándult, majd a kezdődő jobboldali kurzusnak bizalmat szavazó író.

Különös vállalkozásként a végre egybehordott Szindbád-novellák és -regények szétszedve is kiadóra találtak. Három év leforgása alatt, 1998 és 2000 között a Palatinus Kiadó az eredeti első kiadások besztását követve nyolc kötetben dobta piacra, ami Kozocsa Sándor utolsó, legalaposabb gyűjtésében elfért nyolcszázegynéhány oldalon. A csillogó, kemény-táblás kötetek egy privatizációs módszer mentén készültek. A kiadó úgy szedte darabjaira ezt az összerakott szöveg-együttest, miként egy-egy nagyobb gyárt vagy üzemet előbb apróbb részre bontva bocsátottak áruba a körülötte sáfárokodók, mert úgy jobb áron lehetett eladni, mint egy darabban. A számítás fényesen bevált, Szindbád adagolva jutott el ismét az olvasókhoz. Még ajándékot is kaptunk, mert az Álomképek kötet második felében megtalálhatjuk a Szindbádművek teljes név- és helymutatóját Venczel Sándor összeállításában.

S közben nem múlt el esztendő, hogy Huszárik Zoltán kongeniális filmje valamelyik tévé-állomáson ne öregbítette volna Krúdy hírnevét, s ne szerzett volna újabb és újabb olvasókat a magyar irodalom legtöbbször színre léptetett novellahősnének. A tizedik évtizedét taposó Szindbád itt lépdel közöttünk. Miként Márai Sándor mondta: „A halottak mostanában sokat és jól írnak.”